

UDK 39 (497. 12)

NEKAJ PRIPOMB K TEORETIČNIM IZHODIŠČEM SLOVENSKE ETNOLOGIJE

Prav je, da se vsaka znanost od časa do časa povpraša kje je, kam hoče, kakšen je njen namen in cilj. Današnji znanstveniki najrazličnejših strok o tem veliko razmišljajo. Vedno hitreje se razvijajo posebne vede o znanosti – epistemologija, socialologija znanosti in znanstvenikov, ipd.

Zdi se, da smo etnologi v teh prizadevanjih ostali nekoliko ob strani. Medtem ko v glavnem vemo, katera področja kulture so še slabo raziskana ali zelo neraziskana, naše znanje o tem, kako raziskovati, razmeroma počasi napreduje. Tega se sami še predobro zavedamo, saj lahko govorimo že kar o „manjvrednostnem kompleksu“ etnologov ko se primerjajo s kolegi iz drugih družboslovnih znanosti. Pogosto se sprašujemo, zakaj slovenska etnologija nima tistega mesta in ugleda, ki ji v naši družbi pripada. Odgovor lahko iščemo v slabi organiziranosti etnologov, v neizdelani etnološki metodiki in metodologiji, morda pa tudi v pomanjkljivostih, ki se jih loteva pričujoči članek.

Večkrat se srečujemo z naziranjem, naj etnologi predvsem skrbno zbirajo, zapisujejo in kvečjemu še klasificirajo podatke, izogibajo pa naj se prevelikemu teoretiziranju. Ne nameravamo oporekati nujnosti intenzivnega zbiranja pričevanj naše kulture še preden le-ta popolnoma izginejo. Vendar le, če taka prizadevanja ne zaidejo v skrajnost, ko etnolog postane izključno registrator – ali kot je nekoč ironično zapisala Margaret Mead – „zbiralec memoarov dedkov in babic“. Če je namen in cilj etnologije zgolj zbiranje in dokumentiranje gradiva, je umestno vprašanje, čemu pravzaprav štiri ali pet letni študij etnologije na univerzi, če lahko isto delo prav tako dobro opravi /s pomočjo dobre vprašalnice/ tudi amater. Gledano tako npr. čevljar in trgovec iz Motnika, Gašper Križnik, poseka marsikaterega našega diplomiranega etnologa. Žal, ob pregledu prispevkov slovenske etnologije k splošni podobi družbenega razvoja Slovencev ugotovimo kljub ogromni količini zbranega gradiva le malo formuliranih teorij ali vsaj hipotez, še manj misli, ki bi imele odmev v javnosti, zunaj strokovnih etnoloških okvirov. Prav bogastvo idej, teorij in hipotez, temelječih na doslej zbranem gradivu, je tisto, kar današnja slovenska etnologija najbolj pogreša. Tu bo kdo od bralcev pripomnil: „Saj vendar še ni dovolj zbranega, da bi že lahko začeli s sintezo. Počakajmo, dokler ne pokrijemo z zbranim gradivom vsaj približno cele Slovenije. Ko bo to opravljeno ne bo težko sintetizirati in zakonitosti se bodo pokazale tako rekoč same od sebe“. Odgovor na to je preprost: brez trdne teoretične podlage je vsako zbiranje podatkov nujno pomanjkljivo. Z drugimi besedami: oko vidi in uho sliši le to na kar se osredotoči. Če ne vemo natančno, kaj iščemo, je velika možnost, da nam cela vrsta pomembnih podrobnosti „uide“. Etnologija torej tudi pri samem zbiranju gradiva ne more in ne sme biti ločena od neke bolj ali manj splošne teorije ali hipoteze.

Znan in tudi v drugih družboslovnih znanostih dostikrat uporabljen je izgovor, da je zapisovanje dejstev brez dodatnih osebnih spekulacij in pojasnjevanj pač najboljša pot k objektivnosti. Vendar ta misel ne upošteva dejstva, da jezik temelji na merjenju in vrednotenju; vse, kar je izgovorjeno, je hkrati izmerjeno in ovrednoteno. (1) Nekateri avtorji želijo lastna vrednotenja prikriti z izbiro

besed, ki ne vsebujejo vrednostnih odtenkov. Značilno za takšna besedila je, da so najbolj neosebno „prazna“. Z neosebnostjo se avtorji sicer deloma izognejo subjektivnosti, a le na videz, ker se lastnemu vrednotenju pri izbiri in klasifikaciji podatkov vendarle ne morejo izmakniti. Vsaka izbira podatkov in vsaka klasifikacija namreč že pomeni, da je bila storjena na osnovi določenih vrednostnih premis, ne glede na to, ali se jih avtor zaveda ali ne. Objektivnosti torej ni mogoče doseči niti s suhoparnim navajanjem dejstev, niti z „nevtralnim“ besednjakom, temveč – po besedah Gunnarja Myrdala – edino tako, da „vrednotenja osvetlimo s polno lučjo, da pokažemo, da so specifična in eksplisitna...“ (2) Če so ta vrednotenja odstrta in osvetljena, lahko vsak, ki se mu zdi, da je neka raziskava temeljila na vrednotenjih, po njegovem mnenju napačnih, raziskavi nasprotuje. Prav tako se mu ponuja priložnost, da zastavi študijo po svojem, modificira izsledke na podlagi frugačnih, na novo izbranih vrednostnih premis.“ /3/

Poziv k natančnejši utemeljitvi lastnih teoretičnih izhodišč, kriterijev, vrednostnih premis pomeni hkrati poziv večji angažiranosti entološke misli v današnjem življenju, k večji odprtosti do družbe. Pretirana specializacija se namreč lahko izrodi v „umiranje iz problemov življenja v neke umetne konstrukcije“. (4) To pa ni namen etnologije niti katere koli druge družboslovne vede. Nasprotno. Temeljno poslanstvo družboslovja naj bi bilo prav v tem, da „osvešča, ne pa prilagaja, da aktivizira, ne pa pasivizira, da se angažira, ne, da živi v trpni utvari moralne in idejne nevtralnosti“ (5) K temu je treba pripomniti, da je bila etnologija sicer v vseh obdobjih svojega razvoja angažirana (6) in tudi v času največje navidezne pasivnosti in nevtralnosti družbeno natanko opredeljena, da pa ima pojem angažiranosti, za kakršno se tu zavzemamo, izrazito aktiven, idejno ustvarjalni pomen.

Naj strnemo navedene ugotovitve v končno misel: pojem angažiranosti naše stroke vsebuje obenem natančno definiranje lastnih teoretičnih in vrednostnih izhodišč, povezovanje dejstev v teorije in hipoteze in intenzivnejše poseganje v življenjske probleme družbe. Takšna angažiranost je vsekakor eden od nujnih pogojev za polno uveljavitev slovenske etnologije.

Zmago Šmitek

Opombe:

- 1/ Norbert Reiter, Merjenja i vrednovanja u jeziku i poslovi, referat na 14. posvetovanju etnologov Jugoslavije v Stubiških toplicah, oktober 1975, str. 2.
- 2/ Gunnar Myrdal, Objektivnost v družboslovnih raziskavah, „Teorija in praksa“ 1972, št. 3, str. 454.
- 3/ op. cit., str. 458.
- 4/ Marija Kaljević, Jedan prilog ispitivanju teorijskih pretpostavki integracije nauka o čoveku, „Sociologija“ 1965, št. 3.
- 5/ Wright C. Mills, Elita oblasti, Ljubljana 1965, str. 417.
- 6/ Prim. Slavko Kremenšek, Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli, tipkopis.

Abstract:

Some remarks on the methodological presuppositions of Slovenian ethnology

In this article the author states that up to now Slovene ethnology has been mainly concerned with the collection

and classification of data, and has given only a few explicitly formulated theories and suppositions. He supports „engaged“ ethnology, its characteristics being clearly defined theoretical and worthwhile starting points, the forming of theories and suppositions (inductive and deductive), and the ever-intensive encroachment of the living problems of society.

UDK 378. 639: 001. 891 O TERENSKI PRAKSI ŠTUDENTOV ETNOLOGIJE

S študijem etnologije je bilo v vsem povojnem obdobju tesno povezano pridobivanje praktičnih izkušenj z delom na terenu. (Usmerjanje bodočih etnologov k terenskemu delu je torej že tradicionalno.) Uveljavilo se je na različne načine. Od leta 1948, ko je SEM začel s sistematičnim skupinskim raziskovanjem posameznih območij na Slovenskem so študenti etnologije sodelovali pri tem delu, dokler se take raziskave niso prenehale. Stike s terenom so iskali tudi študenti sami. Na pobudo Oddelka za zamejstvo, pri OF (osebno tov. Primožič) so se na začetku petdesetih let s pravo mladostno zagnanostjo lotili zbiranja etnološkega gradiva med zamejskimi Slovenci. Jernej Šušteršič, ki se je izkazal kot odličen organizator, je v letih 195—53 vodil terensko delo študentov na slovenskem Koroškem. V Podjuni, Rožu in Ziljski dolini je bilo vsega troje študentskih ekip; plod tega dela je 600 zbranih etnoloških predmetov, ki zdaj čakajo na podstrešju hiše v Žitari vasi. Zbranih je bilo preko 1000 fotografij, lepo število risb in obsežni zapiski s področja materialne, socialne in duhovne kulture. V tem času je J. Šušteršič organiziral tudi terensko delo študentov na tržaškem območju, kjer je vodila delo Seka Machiedo, prav tako študentka etnologije. Tudi usoda tega gradiva je zavita v meglo. Tretja pomembna terenska akcija študentov etnologije iz prve polovice petdesetih let, za katero ima prav tako zasluge J. Šušteršič, je bila usmerjena v Belo krajino. Na pobudo ravnatelja belokranjskega muzeja v Metliki in ob gmotni podpori Sveta za prosveto in kulturo SRS so tri študentske skupine mladih etnologov v treh letih zbrale bogato etnološko gradivo (predmeti, fotografije, risbe in zapiski). Po posredovanju Oddelka za etnologijo na fil. fak. so se posamezni študenti vključevali v terenske akcije, ki so jih razen SEM prirejale še druge muzejske institucije (celjski muzej, škofjeloški muzej, muzej v Kranju).

Leta 1975 je bila prvokrat organizirana skupinska terenska praksa v okviru stolice za etnologijo. Pod pedagoškim vodstvom prof. dr. Vilka Novaka se je skupina študentov seznanjala s terenskim delom na Ravnah na Koroškem. Odslej so se z nekaterimi presledki vrstile vse do leta 1973. Večino počitniških praks je vodil prof. Novak, eno prof. Kremenšek, in dve asistentka Duša Krnel-Umek. Trajale so po 10 do 14 dni in njihov cilj je bil, da se

študenti seznanijo z značilnostmi ljudske kulture v različnih območjih Slovenije. Skupinskim ogledom na začetku vsake prakse so sledile razdelitve nalog. Vsak od študentov se je moral omejiti na specialno etnološko področje. Svoje vtise in spoznanja so posredovali v obliki vsakodnevnih poročil v razgovoru, ki so ga usmerjali pedagogi. Slaba stran skupinskih praks je bila v tem, da se ni bilo moč več posvetiti posameznikom, ker je bilo študentov preveč. Svoje ugotovitve in izkušnje so morali študenti na začetku novega šolskega leta oblikovati še v pisalnih poročilih, ki so jih obravnavali na seminarjih. Na tej podlagi je nastalo tudi nekaj seminarskih in diplomskih nalog.

V šolskem letu 1974/75 je bila v okviru PZE za etnologijo za njene slušatelje uvedena obvezna praksa po etnoloških ustanovah ali etnoloških oddelkih v muzejih in spomeniškovarstvenih ustanovah. Najprej naj bi se seznanili z internim delom, ki jih čaka na njihovih bodočih delovnih mestih. Druga stopnja pridobivanja praktičnih izkušenj je praktično delo na terenu. Študenti naj bi se vključili v terenske akcije, ki jih vodijo etnologi. S tem, da je terenska praksa za študente preložena na muzejske in spomeniškovarstvene institucije, nastajajo novi problemi. V prvi vrsti je treba vskladiti odnos med pedagoškimi cilji in cilji etnologa, ki sprejme študenta na prakso. Zadoščeno naj bo obema ciljema. Etnolog naj se potruži, da jim bo dal čim več, hkrati pa ima tudi vso pravico, da pred svojo ustanovo opraviči sprejem študenta na prakso s tem, da ji posreduje dosežke študentovega dela. Etnologi, ki vodijo terensko prakso, naj bi se sami na to delo tudi pripravili. Ne gre samo za delitev delovnih nalog, ki jih je treba opraviti. Študente je treba seznaniti z doslej znanimi etnološkimi, morda tudi z zgodovinskimi in geografskimi značilnostmi kraja. Poti, kako to doseči, so različne. Na predhodnem sestanku študente seznanimo s tem, kar vemo o kraju, pripoved moremo ilustrirati s fotografijami, opozorimo jih na pisane vire. Tako vzpostavljanje stikov s krajem bi bilo idealno. Druga možnost je, da za to izkoristimo prvi dan na terenu. Obisk v muzeju, kjer je prikazano gradivo iz območja kraja, ki ga nameravamo raziskovati, je priložnost za prvo spoznavanje njegovih značilnosti. Ob prihodu v kraj sam, se nam ponudi tretja priložnost, da posredujemo študentom, kar nam je o njem znano — bodisi v etnološkem, zgodovinskem, geografskem ali še kakšnem pogledu.

To naj bi bila splošna vodila, ki naj veljajo za uvod v praktično delo študentov na terenu. Glede na različne naloge, ki jih je treba opraviti v posamezni terenski akciji se način dela razlikuje od ustanove do ustanove, od akcije do akcije. Etnolog muzealec, ki ga pri vsakem stiku s terenom zanimajo snovni dokazi kulture in načina življenja, ne more mimo ugotavljanja, zbiranja, evidentiranja in dokumentiranja teh dokazov. V muzejih, kjer je delovno območje etnologa materialna kultura v celoti, se je uveljavila določena metoda dela. Prvo, kar zanima etnologa, je ugotavljanje in dokumentacija podatkov o naselju in ljudskem stavbarstvu, ki sodi med najpomembnejše dokaze snovne in tudi socialne kulture v določenem kraju.